

TELEVÍZIO

KÉSDOBÁLÓ

Vitám van Gion Nándor Késdobálójának készítőivel. Úgy érzem, mintha készüléssel szíve táján találták volna azt a gioni prózát, amelyet tolmácsolni kívántak, s ha nem is ontották ki vérét, sebet ejtettek rajta. Azok, akik ismerik Gion Nándor *Ezen az oldalon* című kötetét, most nyilván idegesen kapják föl fejüket, hiszen vérbő, helyenként izgalmas és feszült helyzeteket teremt a produkció, a svihák késdobáló és a mindig részeg útépítő, Deli bég történetéből, sőt egy nagyon logikusan zárt egységben és rendszerben hozza a hídépítő barakklakó munkások életének visszasságait, felmutatva annak a sorsnak a tragikus áldozatát is, de — s ezért van vitám a forgatókönyv írójával, a dramaturggal és a rendezővel — a tévé-film csak sejteti azt, ami e kitűnő prózának nemcsak kerete, hanem tartalma is: a Keglovics utcát. „A Keglovics utca fogalom. Valóságunknak az irodalom által fogalommá vált szelete. Egy valós utca, valahol egy bácskai kisváros legszélén. Még pontosabban egy fél utca, amilyen minden nagyobb síksági település végén található, a lapályos kertek és a füves rétek találkozásánál. Majdnem-élet és majdnem-némaság. Afféle bácskai világvége. Egy sor ház, szemben a pusztulásra ítélt temető. Sok csend, kevés történés. Tócsányi nyugalom. Az élet pereme, ahonnan nincs tovább, és ahonnan nincs vissza. Ez a Keglovics utca. Letagadhatatlan valóság és jelkép.” Igen, a Keglovics utca hiányzik ebből az adaptációból, s vele együtt több minden. Előszörban az az emberi közösség, amely benépesíti az utcát, azok az esetek és félegzisztenciák, mint Romoda, az ácsmester, Berger, az álföltaláló, Opana, a zsákoló, s az együgyű Kis Kurányi és Szent János; a gyermeklány Szent Erzsébet... A részeges téglagyári munkást, Adamkót és a „félhülye Sebestyén gyereket” látjuk még ugyan a kocsmában, s nyilván ott forgolódnak a többiek is, csakhogy a Keglovics-utcabeliek életét nem szabad és nem is lehet csupán a kocsmái borgőzön keresztül mutatni. A Keglovics utca lakói, bármennyire is az élet peremére sodródott emberek, nem kocsmatöltelékek, mint azt a tévéfilm készítői hiszik. Bányai János már a könyv megjelenésekor találóan állapította meg, hogy a Romoda és Berger „viszonyából következő epikai vonulatot

Gion Nándor: Késdobáló. Rendező: Vicsek Károly. Forgatókönyv: Dömölky János. Dramaturg: Svetislav Jovanov. Szerkesztő: Végel László. Dialógus: Schulze Éva. Operatőr: Németh Árpád. Vágó: Németh Margit. Főbb szerepekben: Földi László, Fejes György, Ladik Katalin, Nagy István, Pataki László, Páthy Mátyás, Árok Ferenc, Faragó Árpád, Horváth József, Szagmajsztér Zoltán, Bakota Árpád. Újvidéki Televízió és Belgrádi Televízió. 1. műsor, 1985. június 10.

tekinthetjük a könyv legsúlyosabb prózai közlésének; valójában ennek a viszonynak az általánosítására épül a könyv epikai világa”.

Nos, ebből a közezből, ebből a földhözkööttségéből kiragadni a mellesleges cselekményt és abból felépíteni, abból interpretálni a művet, valóban nagy bátorság volt. Dömölky János viszont bátran vállalta a feladatot, de érzésem szerint szem elől tévesztette, hogy az alapanyag itt mégiscsak az irodalmi mű. Az pedig pontos és érzékeny lélektani megfigyelések sorozata, nem pedig cirkuszi mutatványosoké.

Becsülni kell a szándékot, hogy nem lefordítani, hanem újraalkotni akarta Gion könyvének néhány novelláját, de végül is ez az interpretálás teljesen eltávolodott alapanyagától. A tévé-filmben elhangzanak ugyan a könyvből kölcsönzött jellegzetesen kemény gionos mondatok, de hiányzik az a közeg, melyben ezek elnyernék hitelüket. Magyarán: amit a könyv írójának elhiszek, azt nem mindig hiszem el a film szereplőinek. És ezért legkevésbé a színészeket kell okolnunk, mert ők zömmel megteszik azt, amit megtehetnek. A forgatókönyv visz zsákutcába.

Tudjuk, hogy a forgatókönyvet mindenki, írók és rendezők is egyénien értelmezik, s hogy az köztes műfaj. Tudja ezt Vicsek Károly rendező is, s éppen ezért meglepő, hogy ő, aki mindig rendkívül szabadon bánik a forgatókönyvvel, ezúttal beleesett annak csapdájába. Néhány látványos kocsmai jelenetért beáldozta a teljes társadalmi, történelmi és gazdasági hátteret, a minden megpróbáltatást átél, gyűlöletből és bosszúvágyból gyűrt emberek sorsát, s azt a tömény unalmat, amelyet Gion könyve oly plasztikusan hoz. Hol van itt a kiszolgáltatottságból és fájdalomtól szőtt világ, hol van az a jellegzetes rendszert alkotó gioni filozófia?

A könyv két mellékszereplőjének kiemelése szerintem nem a legszerencsésebb megoldás, még akkor sem, ha az irodalmi műnek nem az egészét kívánták bemutatni. Azért tartom kicsit elhibázottnak a megoldást, mert mindketten, a késdobáló Kordován és Delibég is belülről üres figura, inkább amolyan töltelékanyaga a novellafüzérnek. Céltalan, jobbára csak külső jegyeket magukon hordozó egyének — figyelmük csupán arra irányul, hogyan nyerjék el valaki pénzét — kulcsfigurákká emelése éppen ürességük folytán válik kérdésessé. A könyv tanulsága szerint Kordován szerencsétlen álmodozó, aki minduntalan nagy sikerekről beszél, holott még a porond közelébe sem jutott, s hasonlóképp szerencsétlen a csak erejét fitogtató Deli bég is.

A tévé-filmben, amely párhuzamosan futtatja kettőjük sorsát, a késdobálóból legalább vásári bűvész lesz, de a szeme világát vesztett Deli béggel nem tud mit kezdeni azon kívül, hogy további sorsát a késdobálóhoz köti. A forgatókönyv és a rendezés fogyatéksága, hogy nem fűzött újabb gondolatokat a műhöz, hogy filmjük csupán az esemé-

nyek szaporítására, s nem dúsítására irányult. Ezáltal ugyanis a filmnek csupán színei gazdagodtak, világképe viszont nem lett teljesebb. Hiányzik a Keglovics utca lakói élete nyújtotta, vagy inkább kínálta tartalmi többlet. Úgy érzem, mintha a Késdobáló az *Ezen az oldalon* szórakoztató kiadványává sikeredett volna, amely mindenekelőtt izgalmas kívánt lenni, mintsem elemző. Biztosra veszem, hogy na az író maga készíti a forgatókönyvet, a Késdobáló egészen más lesz.

Az Újvidéki Televízió produkcióját mindennek ellenére nézhetővé éppen izgalmas jelenetei teszik. Deli bég kocsmázására ötször-hatször is visszatér: látjuk, hogy emel fél egyszerre tizenkét láda sört, majd ötven spriccert iszik meg úgy, hogy fogaival emeli fel a poharat, később asztalt is emel ugyancsak fogaival, hogy végül — és végre — eljussunk ahhoz a könyvből kölcsönzött egyetlen jelenethez, amikor tíz liter borban fogad, hogy fél óráig néz egy 200 W-os villanyégőbe. „A fogadást megnyerte, de most nem lát” — meséli a Sebestyén gyerek. „A szembogara nagyon furcsa, mintha szétfolyt volna, és egyáltalán nem lát. Ül a kocsmában és issza a bort, amit megnyert.” Ilyen a török útépítő, s ilyennek látjuk Fejes György alakítása révén is. Játéka egyszerű, de hatásos, mindvégig érzi ezt az egyébként is rá szabott figurát. Csakhogy róla valójában nem derül ki, milyen, zsarnok, kötözködő, vagy éppen jólelkű, nem is adhat többet, mint amit nyújt. Ő egyszerűen csak van, aki nélkül a kocsmázók élete még egyhangúbb lenne.

Földi László késdobálója már jobban megírt szerep, meg is próbálja végigjárni azt az utat, amíg az utca stréberétől a falu népét szórakoztató bűvész lesz. Sajnos, kisstílűségében nem mindig hiteles, de vannak megkapó jelenetei. Az egész produkció, legjobb jelenete is neki köszönhető: az, amikor a barakklakó paraszttal nagy tételben fogad a kilenctonos találatra, hogy a nyert pénzen hazavithesse a megvakult Deli béget. Mindkettejük tragikus sorsa benne van ebben a vérfagyasztó jelenetben, s kár, hogy nem ehhez hasonlókra épül az egész film.

A harmadik tragikus hős Váryné, a kocsmáros szépséges felesége. Az el is menni, itt is maradni dilemmát eldönteni nem tudó, de a szerelem poharát mindig fenékgig kiinni vágyó nőt Ladik Katalin alakította, eleinte igen meggyőzően, aztán a többször ismétlődő azonos szituációk folytán már kissé sablonosan. Ismét csak nem a színészen múlt, hogy nem nyújthatott többet. Vitatható viszont, hogy ennyire kikent-kifent-e Váry kocsmáros kisvárosi kuplerájából szöktetett felesége. Ladik Katalinnak is van néhány szép pillanata, mindenekelőtt az, amikor a film zárójelenetében élő „céltablaként” lehetővé teszi egy ember élete céljának beteljesülését.

A veszélyekkel szembenézés filmdrámájában még Páthy Mátyás és Árok Ferenc parasztját éreztük hitelesnek, s részben Nagy István Adamkóját, meg Szilágyi Nándor „félhülye Sebestyén gyereket”, míg Pataki

László egykori földbirtokosból lett kocsmárosa valahogy statikusra sikeredett, mint ahogy Ferenczy Jenő Dobre borbélyja is, „aki nem bírja az emberek szájbúzeit”.

BORDÁS Győző

Z E N E

SEVILLAI BORBÉLY — NYUGAT LÁNYA

Semmi más, csakis a véletlen eredménye, hogy a címben jelzett két operát műsorára tűzte a Vajdasági Zenei Központ.

Rossini operáját, a *Sevillai borbélyt* a háború utáni periódusban ötöd-ször újítják fel Újvidéken, Puccini operája viszont először került színpadra, s annak ellenére, hogy ez nem a helybeli, hanem a szegedi operatársulat megjelenítésében történt, a *Nyugat lánya* is bemutatónak tekinthető.

A két olasz zeneszerzőt, akik kor és stílus tekintetében távoliak egymástól, értelmetlen lenne a két előadás kapcsán párhuzamba állítani. Hasonlóképpen értelmetlen párhuzamot vonni a két opera között is, az azonban megemlíthető, hogy Rossininak talán a legjelentősebb, Puccininak pedig talán a legjelentéktelenebb művéről van szó. Ugyanez érvényes a két opera irodalmi alapanyagára. Egyfelől a Beaumarchais *Sevillai borbély* jelentős dátuma a francia dráma történetében, másfelől viszont Belasco librettóját még a lajstromozó jellegű munkákban is hiába keressük.

A két előadás díszlettervezője — a maribori Franjo Potočnik, aki az előadás rendezője is, és a Kossuth-díjas, érdemes művész, Varga Mátyás — eszményi „operai” mód alakították ki a *Sevillai borbély*, illetve a *Nyugat lánya* játékterét. A „Borbély” színpadképe, ahogy illik fehér, vékony, lebegő vízszintes és függőleges elemekből áll, könnyű és áttetsző, a „Lány” színpadképe, ugyancsak ahogy illik, súlyos és komor, tömött fából és sötét színekkel. Az első hangsúlyozottan stilizált, a második már realisztikusan ambiens-teremtő, mindkettő eszményein „operai”: mindkettő meglepetések nélkül, felismerhetően, eleve alkalmas a könnyed vígjátéki és a súlyos tragikus operai történés megjelenítésére.

S míg az újvidéki és a szegedi előadás színpadképe legalább a stilizáltság fokában különbözött egymástól, addig a két jelmeztervező, Stana Jatić és Molnár Zsuzsa, ügyelve a cselekmény idejére és helyszínére (18. század, Spanyolország, illetve 19. század. vadnyugat) — realista stílusban tervezett. Mindketten (Molnár Zsuzsa inkább) egyetértésben az előadás rendezőjével és díszlettervezőjével azt nyújtották, amit tőlük kértek, tehát sem zavaró, sem pedig figyelmet keltő részletek nélkül.